

Ольга СОБКОВИЧ

**ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПЕТРА ХОЛОДНОГО
У МИСТЕЦЬКОМУ ЖИТТІ КИЄВА
НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

Петро Холодний увійшов в історію української культури як видатний художник, педагог, політичний, громадсько-культурний діяч, який, прагнучи ствердити самобутність українського мистецтва, спричинився до активної виставкової діяльності. Він добре розумів, що для відродження національного мистецтва, його традицій необхідно гуртувати національно налаштованих художників й потужними силами підіймати мистецтво рідного краю. Саме ідея ствердження національної самобутності українського мистецтва стала провідною у його виставковій діяльності (нею були сповнені вже перші роки перебування у Києві) й стала основою створеного ним у Львові 1922 р. Гуртка діячів українського мистецтва (першого суто мистецького об'єднання українських художників у Галичині).

Діяльність Петра Холодного у цій царині припадає на першу третину ХХ ст., коли українське мистецтво переживало національне піднесення: йшло наполегливе утвердження національної самоідентифікації митців й пошук оригінальної образної мови в ідейному та формально-пластичному вислові [1]. Художники прагнуть до ширшого відображення життя українського народу, його побуту, славного історичного минулого і це надає українському малярству ідейної глибини та своєрідного національного колориту. Проте, ці процеси мали певні особливості у різних містах України, яка була поділена між Російською та Австро-Угорською імперіями.

У Києві на початку ХХ ст. акумулюються східні та західні впливи й гуртуються мистецькі сили. Київ мав досить багатопланове художнє життя: постійно відбувалися виставки, які організовувалися місцевими художниками та представниками різних мистецьких центрів; влаштовувались збірні виставки польських, московських, київських митців; постійними були виставки передвижників, у яких брали участь й українські митці. Вже 1908 р. відбувається перша авангардна виставка «Звено». А виставки польських художників відігравали

важливу роль для становлення імпресіонізму, з який українські майстри познайомилися двома шляхами (прямий — з Парижу, й опосередкований — через Польщу та польських майстрів). Зокрема, з кінця 1890-х влаштовувались виставки Ю. Коссака, Г. Семирадського, Я. Мальчевського, Я. Матейка. Тож українські художники працювали відокремлено, демонструючи власні твори поруч з російськими, польськими митцями на різних виставках.

Та одночасно бракувало суто української виставки, не виставки українців, а дійсно загальноукраїнської виставки, яка б об'єднала творчі сили українських митців й відіграла значну роль в утвердженні національної тематики в мистецтві. Такою виявилася Перша українська артистична виставка 1911 р. у Києві, натхненником якої був Петро Холодний.

1910 р., після перших схвальних відгуків на свої твори, Холодний планує розпочати організацію мистецького життя й консолідацію мистецьких сил. Холодний разом з однодумцями В. Кричевським, «київський дебют» якого 1910 р. також вітався гарними відгуками, Ф. Красицьким і М. Біляшівським, та за участі в організаційному комітеті поета О. Олеся вирішує організувати Першу українську мистецьку виставку для Києва, яка б згуртувала українських художників і дала змогу показати собі й іншим, що саме являє собою українське мистецтво й в чому полягає його самобутність. Плануючи майбутню експозицію Холодний писав, що у ній мають взяти участь художники й архітектори, що мешкають у Києві та поза його межами в Україні й за кордоном: «... Виставка має бути національною, тому бажано б було картини з українського життя, але усе це не обов'язково...» [2].

Варто зазначити, що ідея організації подібної виставки була надзвичайно сміливою в умовах царської Росії, яка не визнавала жодної відміни від російського мистецтва, а про існування українського мистецтва взагалі й мови не було. Дописувачі тогочасної преси часто висловлювали думки про те, що ознаки українського мистецтва вже конкретно нікому невідомі, існує певне розуміння, але воно не чітке, завуальоване. Підтвердженням цього є стаття М. Жука «Ластівка», що вийшла напередодні відкриття виставки: «Зроблено перший ступінь... починає здійснюватися, що тільки було у мріях — з 10-го грудня одчиняється виставка українських художників... Коли про нас часто іронічно питають, «що це за українці?» то про українських художників не тільки не чули, а навіть у казках не читали... І їх справді може ще не має, як чогось самостійного, окремого, з яскраво позначеними прикметами. Колись вони, правда, були та перевелися разом з занепадом загальної культури..., а пізніші одиниці — Боровіковський, Шевченко — промайнули останніми білками на тлі пригнобленого краю.» [3].

Щоправда, важливими поступами на шляху окремішнього огляду українського мистецтва на початку ХХ ст. були дві виставки, що передували київській

виставці 1911 р. Це «Перша українська художня виставка» (так її назвав Опанас Сластіон) у Полтаві 1903 р., яку провели з нагоди відкриття пам'ятника Іванові Котляревському та Перша всеукраїнська виставка у Львові 1905 р., зорганізована Іваном Трушем. Тож вже на початку століття ідея та необхідність гуртування українських мистецьких сил гостро відчувалась. 1909 р. в часопису «Українська хата» писали: «Про потребу систематичних українських артистичних виставок був знятий голос ще в 1909 р., і тоді ніби заходжувались одчинять її, але через якісь перешкоди думки ці не здійснились» [4]. І лише через два роки у Києві відбувся наступний окремих огляд українських мистецьких здобутків, який набув найбільшого розмаху. Пізніше, О. Авратинський порівнюватиме ці виставки: «1903 року у Полтаві відбулась виставка під час відкриття пам'ятника І. Котляревському, та ця виставка була не загальноукраїнська і не так повно представлена, як остання у Києві... Сильніше і краще, ніж у Полтаві представлено українське малярство було на виставці у Львові року 1905» [4].

Петро Холодний планував експонування виставки з 10 січня 1911 р. по 10 лютого 1912 р. Про ці наміри свідчить чернетка заяви до редакції однієї з київських газет: «...*Прошу помістити у найближчому числі Вашої газети оповістку такого змісту. З 10 декабря 1911 року по 10 января 1912 (ст. ст.) у Києві в Київському художественно-промисленому музеї Імператора Николая ІІ одбудеться Українська артистична вистава Малювання, різьбарства й будівництва... Петро Ів. Холодний*» [5]. Проте, через низку причин, серед яких була також затримка з надходженням картин українських художників, які не були киянами, вона розпочалась лише 23 грудня. Так, у короткому листі до І. Труша П. Холодний квапив художника, констатуючи, що «*Vaschi artisti ne schlut nischoho Powidomte ich 26 noyabrya Cartini mousiat bouti w Kiewie. Cholodny*» [6].

Слід зауважити, що й Іван Труш, який з 1900 р. часто приїздив до Києва й знайомився з діячами української культури: Лесею Українкою, Миколою Мурашком, Фотієм Красицьким, Петром Холодним та іншими діячами громадськості [7], які у подальшому сприяли діяльності І. Труша у сфері зміцнення зв'язків між Галичиною та Наддніпрянською Україною, вітав починання киян й сприяв участі у ній художників зі Львова та міст за його межами. Про це свідчить листування з Петром Холодним упродовж листопада—грудня 1911 р.: «*Високоповажний Добродію! Вибачайте, що зараз не відповів на Ваше письмо а пишу по кількох днях. І тепер хорий трохи. — Незвичайно гарну річ робите порядкуючи виставу! Знаю з досвіду як се тяжко. На мій превеликий жаль мушу Вам сказати, що я досі не маю нічого приготованого, щоби взяти участь. Дуже можливо, що ще децю намалюю. З давнього не хочу нічого посилати,... Членство в журі приймаю і приїду на 27 нояб. до Київа. І запросив*

слідуючих артистів у нас, розсилаючи прислані мені формуляри: Малярів: Івасюка, Бойчука, Новаковського, Павлюха, Сосенка; різьбяр Терещука (от щойно вислав запрошення, бо не знав адресу) а з архітекторів проф. Левинського і Лушпинського.

Сподівайтесь від нас взагалі не багато. Будь ласка повідомлювати мене про важні дані, як строки і т. п. від часу до часу. Прийміть сердечний поклін!

Іван ТРУШ

Львів. Колонія Францівка.

Подайте адрес до Вас » [8].

Вже через місяць 10 грудня 1911 р. зі Львова Іван Труш пише наступного листа, де інформує про перебіг справ щодо надсилання творів художників з закордону на виставку: *«Високоповажний Добродію! Сьогодні був я по раз четвертий у архіт. Левинського і Лушпинського, а за пару днів ще раз піду, щоби принаглити справу зібрання матеріалів на виставу. Щось пішлють! — Будучи в Перемишлі спонукав я й панну Кульчицьку, щоби післала децю з графіки. Обіцяла що напевно щось вишле поштою. Бойчукови пригадав також по раз третій чи четвертий про виставку. Мабуть нічого не вишле, бо не має нічого відповідного. Його адреса не подав, бо він казав, що ... до Вас «зафаз» сам напише. До Київа я не приїхав — зате забрався до малювання, щоби дати яких дві-три дрібниці... І видиться приїду до Київа на отвореня вистави... » [9].*

Тож стараннями Івана Туша на виставці демонструвалися твори львівських художників, зокрема арх. Лушпинського, О. Кульчицької та, зрештою, й два власні твори. Роботи Бойчука, які, за очікуваннями, мали б стати родзинкою події все-таки не надійшли.

Перша українська артистична виставка відбулась 23 грудня 1911 р. у Києві. У хроніці газети «Рада» міститься таке повідомлення: *«Українську артистичну виставку вчора одчинено в трьох залах другого поверху київського міського музею. Окрім живописі є багато цікавих і талановитих праць по архітектурі, скульптуру представлено слабо. Виставка робить прекрасне враження. Великих полотен, правда, тут не має, але все ж таки виставка має багато цікавих речей. Особливо приваблюють до себе глядачів знамениті рисунки Д. Мартиновича, картини С. Васильківського, Кричевського, Борячка, Жука » [10].*

У експозиції взяли участь галичани Іван Труш, Олександр Лушпинський. Олена та Ольга Кульчицькі; Михайло Жук з Чернігова; Яків Пономаренко і Амвросій Ждаха з Одеси; Георгій Крушевський з Почаєва, Іля Шульга з Вінниці; Віктор Троценко, Євген Сердюк, Сергій Тимошенко з Харкова. З Мінська надійшли твори Г. Яременка; з Петербурга — С. Яремчика, С. Чуприненка; з Москви —

П. Афанасьєва. Київ представляли Петро Холодний, Василь Кричевський, Федір Кричевський, який сам знаходився за межами Києва, але з Шишак надійшов його автопортрет, Фотій Красицький, Іван Їжакевич, Микола Орлов, Іван Бурячок, Іван Генюк, Охрім Судомора та ін., серед них і скульптори — Тетяна Руденко, Олександр Теренець, Єлизавета Трипільська. З Франції твір «Париж» представила Софія Левицькі, яка напередодні брала участь в Осінньому салоні й отримала схвальні відгуки Гійома Аполлінера. Ретроспективний елемент у виставку вносила участь Сергія Васильківського та Порфирія Мартиновича. Всього експонувалося 400 творів понад 40 авторів, які охоплювали всі види мистецтва, тож і сам каталог складався з трьох розділів: «малярство», «різьбарство», «будівництво» [11].

У фондах Національного художнього музею України збереглися унікальні світлини виставки 1911 р., серед яких й експозиція творів Петра Івановича Холодного, що налічувала близько 20 картин (портрети, численні етюди пейзажів, натюрморти), які були сприйняті критиками позитивно. Ці світлини дають нам уявлення про 16 невідомих нині втрачених творів Холодного: десять великих пейзажних творів; три великі панорамні пейзажі; два портрети та символічно-алегорична картина «Івасик і відьма» створена за мотивами українського казки [12]. І лише одна композиція (на 17-й світліні) «Зимовий пейзаж» збереглася до нашого часу і знаходиться у Національному музеї у Львові імені Андрея Шептицького. Вже тоді Холодний, шукаючи власний шлях відродження українського національного мистецтва, звертається до фольклору в якому вбачав найглибше віддзеркалення культури українського народу, його душі, характеру, традицій. Саме до фольклорних мотивів Холодний буде звертатися у майбутньому, створюючи «Дівчину і паву» та «Ой у полі жито», в яких новітніми засобами малярської мови він вдало поєднає минуле і сучасне. На цій же виставці його сприймали більше як реаліста, що не дивно, адже Холодний ще шукав власний шлях у мистецтві й «Івасик» був першою ластівкою. Підтвердженням тому є відгук у газеті «Рада»: «...Його спроба у цьому напрямку — «Івасик» нам здається не зовсім удалою через те, що це зовсім не його жанр, він реаліст чистої води і в тих обставинах як дома» [13]. Влучну характеристику експонованим творам Холодного дає Антонович на сторінках «Літературно-наукового вістника»: «Щирістю, часом меланхолією віє від його робіт. Портрет гімназиста, маленької дівчинки — на обличчях хороблива задума і се робить їх дуже милими. Казковий настрій, лагідність і простота в оповіданні про Івасика. Меланхолійні і пейзажі» [14].

Світлина, яка збереглася демонструє, що серед пейзажів переважають зимові краєвиди, які передають велич та спокій природи. Олена Пчілка говорить про «Малювання Холодного ясує поетичні зразки, теж не спотворюючи нашої природи», але далі вона зазначає, що «Пейзажеві Холодного ще треба більшої

досконалість в техніці, а стоїть він на певній дорозі, не спокушається дешевими «ефектами», розуміє нашу природу і її поетичну поваду» [15].

Дана виставка була актуальною не тільки через демонстрацією здобутків українського мистецтва, а й через пошук шляху українського стилю у подальшому. Й варто зазначити, що саме архітектура засвідчила наявність українського стилю, в той час як у живопису картина була розмитою. Є. Кузьмін, говорячи про архітектуру, відзначає, що «...есть своя особая физиономия, свій характер, свій стиль... Заслуживает внимания попытка частично восстановить, частично создать самостоятельный украинский стиль Василия Кричевского» [16]. Багато уваги приділяє архітектурі у своєму відгуку й рецензент під псевдонімом «Опішнянський гончар», говорячи, що на виставці добре пропагується наша стара церковна архітектура, кожною деталлю якої він просто милується, та відзначаючи, що це найбагатший та найкращий матеріал для сучасних і майбутніх архітекторів. Наголошує він також на тому, що обов'язково слід видати альбом з найбільш вартісними малюнками українських церков.

В. Копирь (псевдонім В. Щербаківського) відзначає рисунки старовинних галицьких церков XVI та XVII ст. Лушпинського, які є «правдивою окрасою архітектурного виду» [17]. Найбільше ж уваги було приділено В. Кричевському, який за три роки до того закінчив зведення будівлі Полтавського земства, яка стала в умовах гострої потреби нового слова в мистецтві певним еталоном українського стилю.

Перша всеукраїнська виставка 1911 р. у Києві мала вагоме значення для утвердження національної української художньої культури та подальшого її розвитку. С. Єфремов у газеті «Рада» висловив сподівання, що «Як перша спроба, виставка українських художників безперечно варта великої уваги, бо може стати зерном, з якого виросте колись дерево нашого національного мистецтва» [18]. Виставка дійсно декламувала існування й окремішність українського мистецтва про що пише П. Холодний: «Ми не бачили, які ми є, але бачили, що ми відмінні від москалів, і що наші шляхи далі підуть нарізно, і це нас підбадьорювало» [19] та про національний стиль говорити було ще складно.

Про роль виставки 1911 р. влучно написав Іван Труш «була в силі перекопати, що легковажити українську штуку можна тільки де в чім — нехтувати її вже не можна» [20].

Як подія небуденного значення виставка отримала резонанс у пресі: знаходимо публікації в журналі «Искусство», «Українська хата», газеті «Киевская мысль», «Рада», яка висвітлювала всі етапи і події виставки від її задуму до завершення. Для неї писали В. Щербаківський [В. Копирь], Опанас Слєпцін [Опішнянський гончар], М. Жук, С. Єфремов в статтях яких бачимо підтримку та вітання починанням цієї виставки й щирі сподівання щодо майбутніх

звершень. Загалом, публікації відіграли важливу роль, адже їх автори підняли найактуальніші й найболючіші питання, на які необхідно було дати відповідь українським художникам у майбутньому.

В. Копирь в одній статті критично, але справедливо, акцентує увагу на проблемах українських художників, національної художньої школи взагалі, відзначаючи, що для окремішності нашого мистецтва від інших недостатньо лише етнографічних сюжетів. Його висновок полягає у тому, що виставка показала всю необхідність більшого єднання між художниками й у цьому її заслуга (думку про необхідність єднання висловлює й М. Жук). В іншій статі він говорить про приємне враження від виставки й, що більшість творів пройняті великою ширістю (такої ж думки й Сластіон). Загалом він задоволений молодими силами, що подають великі надії (згадуються Судомора та Коновалюк).

Нахнений та цілеспрямований висновок у М. Жука: «Через те нашим завданням повинно бути те, щоб люди не тільки бачили, а щоб вони добре бачили і щоб кожна лінія, як слово, промовляла до них тим таємно-рідним зв'язком од минулого до будочного, од національної темноти і до тепло-яскравого сонця нашої будочності» [3].

У статті Опішнянського гончара бачимо щире вітання задуму влаштувати українську виставку «Дивимось на народження української виставки як природну стадію національного самоусвідомлення» автор висловлює сподівання про подальші виставки до яких буде залучатись молодь, яка зробить ще більше і «врешті щасливі вони високо піднімуть прапор рідного мистецтва» [13]. Разом з тим він говорить й про недоліки, які несприятливо відбилися на виставці: серед головних те, що це не перша виставка, а друга, оскільки перша була у Полтаві 1903 р.; також про виставку було мало відомостей й до кінця не було зрозуміло чи відбудеться вона, чи ні, і як наслідок, багато художників не подали свої твори, або не встигли їх завершити, й виставка мала характер «уже давненько вимальованих картин». З тієї ж причини слід було перенести й пристосувати виставку до Шевченківських роковин. Існувала ще одна причина — політична, адже художники, пише Гончар, відмовлялися від виставки, аби уникнути «небезпечного прапору “української” виставки» [13].

Подібні публікації в пресі дають можливість окреслити ті проблеми, які мали місце в тогочасному українському малярстві. Зокрема, оглядачами виставки було піднято два важливі питання: національного стилю та власної вищої художньої школи. І. Труш пише: «Позатим не мають наші артисти ні одної спільної прикмети, яка б їх відрізняла від артистів інших націй...» [21]. Цю думку підтверджує і В. Копирь «На нашій виставці ми як раз бачимо технічні відзнаки тавра чужих академій: краківської і петербурзької, або малярських шкіл нижчого порядку, як, наприклад, київської <...> дивлячись з боку техніки

на малюнки цієї групи артистів, скоріше можна бачити на їх працях еволюцію краківської і петербурзької академії, ніж казати про стан українського малярства» [22]. Обидва автори відмічають однаковість тонів у картинах українських художників. Так, В. Копирь пише: «...всі артисти, що живуть на самій Україні, дали картини більш менш однакових тонів або однакового колориту. І хоч школи різні, але цей колорит український може служити об'єднуючим елементом для українських артистів...» [22]. І. Труш також спільною прикметою називає «тільки подекуди заледве помітні тони» [21].

Також, як зазначено у статті Г. Белікової, «атмосфера виставки з її поєднанням етнографічних малюнків П. Мартиновича, академічних пейзажів С. Васильківського, модерністських панно і портретів М. Жука відбивала протиріччя тогочасного українського мистецтва: з одного боку, прагнення до новаторства, з другого — оглядання назад» [23].

Успіх Першої всеукраїнської артистичної виставки спонукав до організації наступної, проте становище української справи в цілому ускладнювалося, що не могло не вплинути й на виставкове життя. У часопису «Сяйво» було подано таку інформацію: «Заборона. Київський губернатор заборонив П. І. Холодному влаштувати у Києві виставку українських художників. П. І. Холодний подав прохання у друге, якщо дозволять, то виставка відбудеться у Києві у клубі «Родина» протягом липня і серпня» [24]. У хроніці часопису «Искусство Южной России» від 1913 р. відзначено про нереалізований намір П. Холодного відкрити виставку творів українських художників.

Подолавши перепони, наступна виставка, що продовжила ідеї «Першої артистичної виставки», відбулась у Києві влітку 1913 р. під зміненою нейтральною назвою «Виставка картин». Петро Холодний представив на ній 11 полотен [25]. У грудні її, з певними змінами, перенесли до Полтави про що є замітка у часопису «Сяйво»: «З початку грудня у Полтаві одкривається виставка картин. В виставці беруть участь: І. Бурячок, М. Бурачек, І. Генюк, Г. Дяченко, І. Їжакевич, В. Кричевський, Ф. Красицький, Ольга та Олена Кульчицькі, М. Козик, І. Мозолевський, К. Мащенко, В. Масляників, Н. Онацький, М. Орлов, О. Судомора, П. Холодний та ін.» [26]. Зміни полягали в тому, що Холодний, Орловський та Красицький представлені повніше ніж у Києві, де демонструвалися лише твори останніх років. З відгуку Д. Антоновича ми можемо зробити висновок, що друга виставка вже ясніше демонструвала шлях українського мистецтва: «...виставка в цілому приймає вигляд більше свіжий, молодий, артисти, що порвали зі старими традиціями виразно на виставці домінують і ціла вистава ясніше дає поняття про наше тепер, про те наше мистецтво, що характерне для наших часів, і від якого ми можемо сподіватися будучого» [27, с. 47–55]. Подальший огляд Антоновича знов апелює до важливості створення власної вищої худож-

ньої школи, адже він виділяє дві представлені течії, що характеризують, але не вичерпують українське малярство — від краківської й петербурзької академії, «але обидві перетворені в українську творчість» (до петербурзької відносить Холодного). Окремо він виділяє течію, що «походить від старого українського промислового мистецтва» (її представляє Василь Кричевський) [27, с. 49].

Відгуки на картини Петра Івановича загалом позитивні. На їх тлі вирізняються лише думки Д. Антоновича, який закидає Холодному брак художньої дисципліни та слабкий, порівняно з попередньою виставкою, рівень робіт. Твір «Катерина» (за мотивами Т. Шевченка) взагалі називає «експериментом сумнівної вартості» [27, с. 52]. Хоча саме «Катерина» привернула найбільше уваги оглядачів. Петро Чайка називає її «Найбільш солідним твором п. Холодного», що «приваблює своєю простотою композиції, відсутністю шаблону: тут немає розпачу, нема знесиленої, згорбленої постарілої постаті Катерини, яка важко ступає по глибокому снігові серед лісу, як звикли малювати Катерину наші художники. Холодний уявляє собі Катерину в інший час і другому. Перед нами постать ще зовсім молодої дівчини. З першого погляду здається, що обличчя Катерини має якийсь радісний настрій, — бо тут сама довірлива молодість, саме життя, і тільки спущені куточки губ і здвигнуті брови, кажуть нам про повну самотність Катерини і відкривають нам ту велику драму її щирого кохання, яка глибоко захована в її душі. Хочеться дивитись на цю самотню, приваблюючу постать» [28]. Подібне захоплення твором зустрічаємо й у критика Миколи Вороного «Самітна серед холодного, снігового простору, йде «покрітка» і несе в собі свою глуху трагедію — от синтез «Катерини» Холодного. Як глибоко заглянув художник в душу Шевченкової героїні, як нешабльовано виконав свою ідею!» [29].

Третьою виставкою, одним з організаторів якої був Холодний, можна вважати виставку 1918 р. Вона відбулася за несприятливих політичних революційних подій. Поза її межами залишилися харківські, одеські, чернігівські, львівські художники.

Загалом Холодний приймав активну участь у виставковій діяльності «Товариства Київських художників», «Товариства Кіевлян», «Товариства Діячів Українського Пластичного Мистецтва». Після дебюту 1910 р. жодна мистецька подія не проходила без участі Петра Холодного.

Слід зазначити, що в «Київський період» Петро Холодний як і Василь Кричевський, Юхим Михайлів, Дмитро Антонович поєднував мистецьку творчість, державотворчу діяльність та педагогічну роботу. Він не міг стояти осторонь громадського життя, яке з 1905 р. вирувало у Києві.

Внесок Петра Холодного у розбудову української державності, освіти, культурного й мистецького життя є неоціненним. Його діяльність мала надзвичайно вагомe значення: він у важливий період національного піднесення зумів

консолідувати в одну потужну силу найкращих українських художників (як у Києві, так і у Львові), які своїми творами ствердили самобутність українського мистецтва.

Майстер плідно працював на мистецькій ниві усе своє життя. Вже в умовах еміграції, на чужині 24 листопада 1921 р. за участю П. Холодного тарнівське «Товариство художньої штуки» влаштувало виставку малюнків у готелі «Брістоль». На еміграції його графічні твори демонструвались 1924 р. у Празі та 1927 р. в Брюсселі на виставці українського графічного мистецтва [30].

Петро Холодний — не просто учасник культурних подій початку ХХ ст., а один з організаторів і творців української модерної культури. Уся творча й мистецька діяльність його були підпорядковані одній меті — утвердженню національної української художньої культури.

1. Сидор О. Петро Холодний—старший: Киянин, що став львів'янином // Львів (1256–2006): Церква і суспільство: Статті і матеріали. — Львів, 2006. — С. 142.
2. Ін-т рукопису НБУВ ім. В. І. Вернадського НАН України, ф. 1., од. зб. 12388.
3. Жук М. Ластівка // Рада. — 1911. — 6 груд. — С. 4.
4. Аврагинський О. Перша українська артистична виставка // Укр. хата. — 1912. — Т. IV. — С. 57.
5. Ін-т рукопису НБУВ ім. В. І. Вернадського НАН України, ф. 1., од. зб. 12402.
6. Там само, од. зб. 12383.
7. Іван Труш: Збірник матеріалів наукових конференцій присвячених 100-річчю від дня народження. — Львів, 1972. — С. 37.
8. Ін-т рукопису НБУВ ім. В. І. Вернадського НАН України, ф. 1., од. зб. 12380.
9. Там само, од. зб. 12382.
10. Хроніка // Рада. — 1911. — № 279. — С. 4.
11. Перша українська артистична виставка: Каталог. — К, 1911.
12. НХМУ, ДАВ № 49: Архів музею, од. зб. 13.
13. Опішнянський Гончар. Перша українська артистична виставка // Рада. — 1912. — Січ. — С. 1.
14. Антонович Д. Українська артистична виставка у Києві // Літературно-науковий вісник. — Львів, 1912. — Кн. 1. — С. 110–115.
15. Пчілка О. Українська артистична виставка // Рідний край. — 1911. — № 28/29. — С. 26.
16. Кузьмин Е. Письма из Киева // Аполлон. — 1912. — Янв. — С. 4.
17. Копиць В. Українська артистична виставка // Рада. — 1912. — 8 січ. — С. 1.
18. Єфремов С. Життя на Україні року 1911-го // Рада. — 1911. — 1 січ. — С. 5.
19. Холодний Петро. Відповідь на запит // 25-ліття Національного музею у Львові. — Львів, 1930. — С. 4–5.

20. Труш І. З нагоди руської виставки штуки // Діло. — 1898. — Ч. 264. — С. 1–2.
21. Труш І. // Рада. — 1911. — № 291. — С. 3
22. Копиць В. Українська артистична висавка // Рада. — 1912. — 6, 8 января (21 січня). — С. 2
23. Белікова Г. Перша українська артистична виставка 1911 року // НХМУ: Історія. Сучасний стан. Проблеми розвитку: Матеріали ювілейної наук. конф. — К., 1999. — С. 26.
24. Виставки // Сяйво. — 1913. — № 6.
25. Холодний П. І. (1876–1930): Матеріали до бібліографічного покажчика / Укл. Костюк С., Дерезко О. — Львів, 1996. — С. 15.
26. Живопись // Сяйво. — 1913. — № 10–12. — С. 265.
27. Антонович Д. Українська артистична виставка у Полтаві // Дзвін (Київ). — 1914. — № 1. — С. 47–55.
28. Петро Чайка // Сяйво. — 1913. — № 10–12. — С. 210.
29. Вороний М. Виставка картин українських художників у Києві // Ілюстрована Україна. — К., 1913. — № 19/20. — С. 2–4.
30. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939 (матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої). — К., 1999. — С. 89.

Анотація. У статті висвітлено виставкову діяльність Петра Холодного у мистецькому житті Києва на початку ХХ ст.

Ключові слова: Петро Холодний, художні виставки

Аннотация. В статье освещена выставочная деятельность Петра Холодного в художественной жизни Киева начала ХХ в.

Ключевые слова: Петр Холодный, художественные выставки

Summary. The publication is dedicated to the exhibition of Petro Kholodnyi artistic life in Kyiv in the beginning XX century.

Keywords: Petro Kholodnyi, art exhibitions.